

Ampt Epe

Nr 143 – juli 2003

REDACTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon (0578) 56 06 54

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING EMST - EPE - OENE - VAASSEN

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst - Epe - Oene - Vaassen

Lidmaatschap € 11,50 per jaar

Bestuur:

Voorzitter:	E. de Jonge Hanendorperweg 74, 8166 JJ Emst Telefoon (0578) 66 22 08
Secretaresse:	Th. te Riele-ter Laak Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen Telefoon (0578) 56 06 54
Penningmeester:	M.L. Endendijk Molenpad 1, 8162 ZH Epe Telefoon (0578) 61 30 78
Leden:	W. van Putten J.C. Kreffer

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 1383-2026

Mededelingen

Aftreden W. van Putten

Wegens drukke werkzaamheden heeft dhr. Wim van Putten zijn lidmaatschap van het bestuur opgezegd. Decennia heeft hij diverse bestuursfuncties (o.a. penningmeester en secretaris) met veel inzet vervuld. Wij zijn hem daar dankbaar voor en begrijpen zijn keus. Wim bedankt voor je inzet.

Nieuw bestuurslid

We zijn blij dat dhr. Henk Kloeze van Emst plaats wilde nemen in het bestuur. Op de jaarvergadering zal uiteraard officieel worden gevraagd of u het daarmee eens bent.

Opgravingen in Oene

In nr. 142, pag. 21 plaatsten wij een krantenbericht over mogelijke opgravingen in Oene. Ten onrechte is de bron niet vermeld nl. *Gelders Dagblad*.

Werkgroep genealogie/internet

Op 12 mei jl. vond de oprichting plaats door elf enthousiastelingen. Onder hen zijn zowel beginners als gevorderden. Wat de werkgroep verder doet en gaat doen wordt onderdeel van een nieuw vast rubriek: werkgroep genealogie.

Jaar van de boerderij

In het laatste nummer van 2003 wil de redactie graag aandacht schenken aan het jaar van de boerderij. Heeft u een verhaal of een (oude) foto? Zend het in.

Antiekactie Hagedoorns Plaetse

Om zaterdag 6 september wordt er een kunst- en antiekveilig gehouden bij museum Hagedoorns Plaetse. De opslagkosten -de opbrengst van de veilingmeester- komen geheel ten goede van het museum en zullen worden gebruikt voor de uitbreiding en renovatie. Op 23 augustus kunnen spullen voor de veiling worden ingebracht. Zondag 7 september is er een taxatiemiddag in de trant van 'tussen kunst en kitsch'.

Website Hattem

Via www.hattem.nl kunt u doorklikken naar het streekarchivariaat waar u bijna drie eeuwen geboorten (1634-1902) kunt vinden. Het betreft gegevens uit zowel de geboorte- als doopregisters.

Willem van Haersolthe tot Yrst, ambtsjonker van Epe (1)

Inleiding

Vanaf de 17^e eeuw werd het platteland bestuurd door de ambtsjonkers. Dit waren personen van adellijke afkomst die tenminste 25 morgen land bezaten. Aanvankelijk waren er voldoende kandidaten in ieder gebied, maar door allerlei oorzaken nam hun aantal af.¹ Het ambt Epe had in het begin van de 18e eeuw nog maar één ambtsjonker: Frederik Willem van Ysendoorn à Blois tot de Cannenburgh (hierna Cannenburgh). Door de aankoop van onroerend goed in Oene zag de familie Van Haersolthe kans -naast de vele andere ambten die zij reeds in bezit had- tevens het ambtsjonkerschap van Epe te verwerven. In 1739 werd Willem van Haersolthe tot Yrst (hierna Yrst), als zodanig geïnstalleerd. Yrst werd geboren te Zwolle op 10 juli 1718 als zoon van brigadier Derk en vrouwe Joachima Elisabeth van Rechteren en trouwde 1751 met Henriette Geertruida van Essen. Hij had talrijke functies. Zo was hij lid van de ridderschap van Veluwe, ambtsjonker, burgemeester en dijkgraaf van Hattem en verschillende keren gedeputeerde en gecommiteerde (der Staten-Generaal, Raad van State en diverse Admiraliteiten), maar ook richter van Oldebroek (1749-1790), idem van Arnhem en Velwezoo (1782-1786) en landdrost van Veluwe (1786-1791). Tot slot was Yrst curator van de academie te Harderwijk en commandeur van de Duitse Orde. Hij overleed 17 juli 1791.²

Hoe Yrst en zijn collegae ambtsjonkers functioneerden als plattelandsbestuurders is nauwelijks onderzocht. Alleen Veen³ en Verstegen⁴ publiceerden over de bestuurlijke activiteiten van de heren. Veens artikelen -gebaseerd op resolutieboeken- geven een beeld van het plattelandsbestuur. Hoe de besluitvorming tot stand kwam onderzocht hij niet. Verstegen beoogde inzicht te geven over de machtsverhoudingen tussen de ambtsjonkers en de ingezetenen i.c. de meest gegoeden onder hen, de geërfden. Zijn conclusie was dat de macht van de adellijken nimmer onbetwist was. Als dat zo was: hoe kwam dan de besluitvorming tot stand en konden de ingezetenen deze beïnvloeden of besloten de jonkers alles op eigen houtje? Voor Epe is het antwoord te vinden in de brieven van en aan Yrst⁵. Hieruit blijkt dat de ingezetenen inderdaad invloed konden uitoefenen, soms door manipulatie. Maar ook de veelvuldige afwezigheid van de ambtsjonkers gaven mogelijkheden voor het 'gewone volk' dat niet schuwde het heft af en toe in eigen hand te nemen.

Om inzicht te krijgen hoe de wisselwerking tussen de Eper jonkers i.c. Yrst en de plaatselijke bevolking verliep heb ik de brieven bewerkt. Na

een overzicht van het ambtsbestuur en haar 'ambtenaren' volgen - gerangschikt naar onderwerp - de bezigheden van bestuur en inwoners.

Het bestuur van het ambt Epe

Toen Yrst werd aangesteld was zijn ambtgenoot Cannenburgh al 18 jaar ambtsjonker van Epe. In 1773 werd het Eper college nog uitgebreid door de aanstelling van Willem van Broekhuijsen tot de Quickborn (hierna Quickborn). De heren verbleven nauwelijks in het Epenze. Cannenburgh was tevens generaal en verbleef geregeld in de Zuiderlijke Nederlanden en toen Quickborn burgemeester van Harderwijk werd kwam hij nog nauwelijks in Epe. Yrst was eveneens te druk en vertoefde slecht een enkele dag per jaar in het ambt. Zodoende was de wetgevende en controlerende macht vrijwel altijd absent.

Het bestuur mocht dan afwezig zijn, hun vertegenwoordigers, de schout (H. Brouwer later G. Palm), die zorgden voor civiele en rechterlijke zaken, en de ontvanger (F. Haack), die de ambtskas beheerde en belasting inde, waren dagelijks aanwezig als de uitvoerende macht. Zij werden bijgestaan door een onderschout in de respectievelijke kerkdorpen Epe, Oene en Vaassen. In de buurschappen functioneerden buurscholten die met twee gezworenen de markezaken afhandelden. Voor de kerk functioneerden kerkmeesters en diakenen en de gilden (o.a. voor sociale aangelegenheden) werden bestuurd door een olderman. In de loop van de 18^e eeuw kwamen er nieuwe functies zoals nachtwakers, armenjagers, een vroedvrouw en een ambtschirurgijn. In de dorpen waren schoolmeesters, die in de kerkdorpen tevens voorzanger, koster en doodgraver waren. We zullen ze allemaal tegenkomen.

De ambtsjonkers leunden zwaar op Brouwer en Haack. Zonder dezen was het onmogelijk de zaken af te wikkelen. De brieven van Yrst staan vol van instructies voor de secundanten. Op hun beurt zagen die weer kans te protégieren door lijstjes met kandidaten voor vacante functies op te stellen. Dit lukte alleen indien de ambtsjonkers zelf geen kandidaten hadden. Uit de gegadigden werden één of meer personen gekozen die voor alle partijen aanvaardbaar was. Het kwam wel eens tot onenigheid over een kandidaat, maar meestal volgde een minnelijke schikking. Bij het vergeven van de functies werd met name aandacht besteed aan de functie van administrerend kerkmeester. Die was erg belangrijk omdat er veel geld omging in de kerkkas.

Vanwege zijn functies verbleef Yrst meestal in Arnhem, maar ook wel in Oldebroek of op kasteel Yrst bij Hattem. Als hij al naar Epe kwam logeerde hij op de Cannenburgh. Yrst arriveerde meestal op de dag dat het jaarlijks landgericht van Veluwe plaats vond om de dag daarop met

het college de ambtszaken af te wikkelen. Geregeld was hij verhinderd om te komen, omdat hij bijvoorbeeld 'onverwachts' naar Den Haag moest of door gerichtsaken in Oldebroek te zeer bezig werd gehouden. Hij deed dan een beroep op Brouwer of Haack de zaken goed voor te bereiden, zodat als hij toch nog kwam, er weinig tijd verloren ging. Maar er waren jaren dat hij niet of slechts één keer Epe aandeed. De post was dan het enige middel om het bestuur in goede banen te leiden.

Een schoolmeester voor Emst

Een zaak die niet geheel via briefwisseling werd opgelost betrof het onderwijs in de buurschap Emst. In juli 1777 nam Evert Vermeer ontslag als schoolmeester voor Emst. De buurscholt reageerde onmiddellijk en riep de geërfden bijeen. Gelukkig had iemand een oplossing voor het probleem zodat de buurscholt en de gecommiteerden van Emst en Westendorp (Aert Bos, Jan van der Mate, Tijmen Derkst van Emst, Kornelis Jacobs van Essen en enigen zonder vaste achternaam) de ambtsjonkers verzochten een zekere A.G. Bode te benoemen. De rekwestranten waren niet over één nacht ijs was gegaan, want zij zonden tevens een getuigschrift mee. Bode bleek al 14 jaar schoolhouder en onderwijzer te zijn in het naburige Terwolde, waar hij 'met grote ijver de jeugd het lezen, schrijven en rekenen bijbracht'. In spanning werd afgewacht hoe de ambtsjonkers zouden reageren. Ondertussen had zich een tweede kandidaat aangediend. Een zekere heer De Vogel. Wie hij was is niet opgelost, want de archieven zwijgen verder over hem. Mogelijk was hij een protégé. Het gevolg was een patstelling en besluiteloosheid. De winter naderde en dat was de traditionele tijd van het jaar om de jeugd te onderwijzen. Er was dan geen werk op de boerderij en dan gingen de kinderen naar school. De Emstenaren wachtten niet af. Een achttal van hen toog naar Hattem en klopte aan bij Huize Yrst. Zo waar werden zij toegelaten bij de geheel verraste Yrst. Op hun eis deed hij verslag over het verloop van de procedure, waarop zij de jonker er nogmaals aan herinnerden aan hun voorkeur voor Bode. Bovendien bleken zij inlichtingen over De (vreemde) Vogel te hebben ingewonnen. Hij zou een onbekwaam onderwijzer zijn, aldus de licht getergde boeren. Yrst, overvallen in eigen huis, kon niets anders doen dan beloven de kwestie nogmaals onder aandacht te brengen van collega Quickborn. Tevreden ging het achttal naar huis. Opvallend is dat zij op de heenweg Huize Quickborn passeerden. Blijkbaar hadden zij meer vertrouwen in de persoon Yrst of wisten zij dat deze wat sneller te overtuigen was? Eind goed al goed: Bode werd benoemd.

E. de Jonge.

- 1 Zie ook mijn artikel 'Adel, ridderschap en (ambts)jonkers in het ambt Epe' in: *Ampt Epe* nr. 121.
- 2 *Concept beschrijving des ampts Epe*, uitgave Ampt Epe (1986).
- 3 *Bijdragen en mededelingen van de oudheidkundige vereniging Gelre*, delen XI-XIV.
- 4 S.W. Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe 1650-1830* (Arnhem 1990).
- 5 Oud-archief Epe, invnr. 8 en 9 (GA Epe).

Van zwarte kousen en een Solex

Zo ver ik terug kan kijken in mijn herinnering, was Opoe bij ons in huis, want ik weet tenminste niet anders dan: Opoe was er.

In dat vertrouwde bed, lezende, vertellende, met een immer aanwezige belangstelling en voor mijn gevoel, almaar kousen breiende. Eindeloos lange kousenbenen, twee recht, twee averecht. Ik zie ze nog. Voor mijn vader zwarte, voor mijn broer breide ze er een groen randje boven in. Volgens mij heeft hij ze nog steeds niet allemaal versleten.

En dan die borstrokken voor mij. „Veur later, as ik d'r niet meer binne”. Arme Opoe, ik heb ze nooit gedragen. Maar de gedachte daaraan verwarmt me des te meer.

Opoe had de stelregel: „Wie niet werkt, zal ook niet eten”. Dus zorgde mijn moeder, dat er altijd wel 'iets' te breien was. We hebben wel eens gedacht, dat Opoe het anders – met heel haar vriendelijke aard – vierkant geweigerd zou hebben, om ook maar één hap te eten.

En al breiende, vertelde ze – vooral aan mij, haar naamgenoot en het nakomertje – over een oude wereld, die allang verleden tijd is. Dat ze hierbij over een rijke fantasie beschikte, daarvan ben ik overtuigd. Maar veel later heb ik ontdekt, dat in haar kleurrijke verhalen een diepe grond van waarheid lag.

Met Opoe en de verhalen kwamen ook de vrienden en kennissen van haar bij ons over huis.

En dat waren er waarempel niet weinig. Bijna iedereen kende haar wel als: Vrouw Jonker, Lijda-meuje, of gewoon: Opoe. Ze bleven komen. De mensen die vroeger gekampeerd hadden op het Ruwe veen, de kleine boerenplaats aan het einde van Charles-allee op Tongeren. Daar hebben mijn grootouders zo'n veertig jaar gewoond. Vanaf 1904 tot in het midden van de tweede wereldoorlog. De boerderij is in de zestiger jaren afgebroken, maar voor velen is de herinnering gebleven. Hoeveel jaren het precies geweest zijn weet ik niet, maar zeker is, dat nog tot in het begin van de oorlog, een joods echtpaar zijn tenten had

opgeslagen achter de boerderij van mijn grootouders. Een zeer deftig echtpaar, overigens. Maar deze zelfde oorlog bleek spelbreker in het jaarlijkse kontakt tussen de beide gezinnen. Wat bleef, was een beperkte briefwisseling, waarin er veel aan zorg is af te lezen, en ook een vleug van hoop, blijkens een briefje uit het midden van die oorlog, gericht aan:

„Beste boer Jonker en Moeder Lijda.

Hoe gaat het met jullie. Met ons gaat het wel. Onze dochter is in Duitsland. De berichten zijn niet zo goed. We denken zo veel aan jullie. Mochten deze tijden eens voorbij zijn en we zitten weer met mekaar onder de beuk bij de pomp, laat dan de boeren maar dorsen.

Jullie Tinus en Jansje”.

Mijn grootouders hebben echter nooit meer samen met deze vrienden, onder de beuk bij de pomp gezeten. In de winter van 1943 overleed mijn grootvader en kwam Opoe bij ons in Zuuk wonen. Dit alles heb ik van horen vertellen, en later gelezen. Maar wat weet een klein kind van een oorlog die het zelf niet bewust meegemaakt heeft. Ik ben opgevoed in de voor mij vredige jaren na '45 en zong mijn eigen liedje van verlangen. Och ja, er werden wel is anekdotes verteld, bijvoorbeeld:

- Dat mijn moeder op een mooie dag de buitenboel grondig gepoetst had, en dat het op deze zelfde dag was dat er een kruitschip in het kanaal de lucht in vloog. Het ramen wassen, had ze even zo goed kunnen laten, want er zat nadien geen ruit meer in de sponning.
- Dat mijn vader op datzelfde moment, bij 'de beakstruiken' onder het bruggetje in de beek lag, met onze hond Kazan boven op hem. En hij op deze manier het vege lijf gered heeft.
- Dat Opoe vierkant weigerde, om met de verdere familie de kelder in te gaan, bij welk gevaar dan ook. Een keer daarvoor, was ze met ware doodsverachting, via een plank naar beneden gegleden, omdat ze de trap niet meer af kon en nadien hield ze stijf en strak vol: „Göat ule mä allenig nôar beneden, ik kanne hier boven wel dood göan”.
- Dat mijn broer op een dag met z'n hele jongensmoed naar het dorp ging, om z'n gevorderde fiets terug te halen... en hem nog mee kreeg ook.

Het zijn kleine flitsen uit een donkere tijd.

Ik voelde me alleen maar veilig in de jaren daarna, ging naar school en kwam net zo veilig bij moeder thuis. En zo kon het gebeuren, dat ik op één van die dagen vanuit school thuis kwam, en er een – voor mij onbekend – mensenpaar bij Opoe aan het bed zat. Ze zaten daar stil,

met in hun handen een klein verkreukeld fotootje. Er werd veel gezegd met weinig woorden.

Pas veel later heb ik iets begrepen van die stilte.

In de jaren daarna bleven ze komen, elke zomer opnieuw. Soms met een taxi vanuit het dorp, een enkele keer wandelend over de Zuuker-enk, twee wat ouder wordende mensen.

Ja, kamperen deden ze ook weer. Ze bouwden hun zaak weer op en het ging hun goed.

Alleen... er was altijd een waas van eenzaamheid om hen heen.

Gelukkig hadden ze daarnaast ook een flinke dosis humor in hun bagage.

Ik hoorde eens een uitspraak van een bekende schrijver: „Humor is overwonnen leed”.

Nu zou ik niet durven beweren dat die uitspraak altijd op gaat. Maar er zit – denk ik – wel een vleug van waarheid in. Immers, humor en verdriet liggen vaak lepeltjesgewijs tegen mekaar.

Nu was mijn moeder ook niet helemaal gespeend van humor, de gulle lach en... durf!!

Dat laatste heeft ze trouwens geweten. Daarover wil ik u graag vertellen, want het zou jammer wezen om u dat te onthouden. Voor in de vijftiger jaren kwam het voornoemde echtpaar op een Solex. Ze waren allebei inmiddels behoorlijk gezet geworden, dus hadden ze ook allebei hun eigen vervoermiddel. Daar stonden ze dan te glimmen onder het keukenraam.

De beide Solexen, wel te verstaan.

Tijdens het eerste kopje koffie, kon mijn moeder de verleiding niet weerstaan, om die éne vraag te stellen: „Meneer, is dät noen ok moeilijk um op zo'n dink te riejen?”

En dat had ze nooit moeten doen.

Want 'meneer' keek eens naar mijn moeder, die daar zat, precies zo als ze was, heur haar in een stevige vlecht achter op het hoofd gespeld, een keurig schoon schort voor, op haar half- sleetse klompen, die ze zo graag binnenshuis droeg ...

„Hoe... eh... bedoel je Rika?” Toen schoot de durf bij mama naar boven.

„Nou, precies zo a'k et zegge. Hoe moeilijk is dät noen um op zo'n bromfietse, of hoe et dan ok heten mag, te riejen. Ik bedoele. Zol ik dät ok kunnen leren?”

Zo, daar lag het dan, zomaar op de keukentafel.

„Maar Rika, dat kan ik je toch uitleggen, kom maar mee naar buiten”. Samen met mama en mijnheer, toog de hele familie naar buiten en mijnheer begon aan een uitleg, waarbij van tevoren te voorspellen was,

dat mijn moeder dat niet in één keer oppakken zou. Het verlangen was groot, maar we zagen haar toch wel bedenkelijk kijken.

Nu was mijn moeder niet iemand, die het gauw opgaf. Ze had zich, geloof ik, nog liever op de tong gebeten, dan te zeggen: „Lôat ik ut toch mǎ niet doen”.

Goed, voor ons huis op de weg werd de Solex door haar gestart. Het ging best.

Eerst richting: De winkel van Siene, en de Zuukersmid. Dan linksaf de Zuukerweg op.

Daarna weer links, de Kortespiekerweg, waarna wij haar weer verwachten te zien op de Spiekerweg. Een kleine kilometer in het vierkant ongeveer precies.

Bij de brandput, aan de Zuukerenkweg hoek Spiekerweg, stonden wij allen vol spanning naar haar uit te kijken. Daar zagen wij haar aankomen... iets roepende... maar we konden haar godsonmogelijk verstaan. Ze kwam recht op ons af... maar nam gelukkig nog net bijtijds de bocht, om hetzelfde traject nog een keer te gaan. Om het maar kort te vertellen gaan.

Het werd een lange avond. Want mijnheer had haar wel verteld, hoe het ding te starten.

Maar stil zetten was een heel ander verhaal.

Nog zie ik het beeld van mijn moeder voor me, zo ze daar aan kwam, keer op keer.

Met wapperende haren – want kammen en spelden was ze allang verloren – de schortbanden flapperend achter haar aan, als een juichend vaandel. Haar eerste bange ogen, waarin later het plezier hoogtij vierde.

Ze heeft de tank helemaal leeg gereden. Toen ze afstapte, verklaarde ze kort en bondig:

„Dat ze dit nooit meer deed en dat ze nu eerst een kop koffie wou”.

Wat het eerste betreft, waren wij het roerend met haar eens, want gewoon op de fiets was mama al een gevaar op de weg.

De familie is die nacht bij ons blijven slapen, domweg, omdat de benzine op was.

Voor zover ik weet: voor de eerste en de enige keer.

Wij waren voorlopig nog lang niet uitgelachen.

Moederdag 2003.

Lijda van den Bremen-Jonker.

Over een slimme vrouw en een domme man...

De weduwe Janna Aarts koos een goed moment toen zij op 9 februari 1769 haar huis, hof en zaailand, gelegen aan de Emsterenk, in veiling te bracht. Het was (St.) Petri, de traditionele dag voor het wisselen van dienstbetrekking, het betalen van de pacht en het regelen van allerlei andere transacties. Het gebeuren vond plaats in de herberg van Hendrik Lubberts Brouwer waar bij het branden van een kaars geboden kon worden op het spul van Janna. Bij het doven van het vlammetje was de laatste bieder een huis rijker.

Op de bewuste dag dacht Aart Jans een goede slag te slaan door het spulletje van Janna te kopen. Waarschijnlijk had hij eerst uitvoerig overleg gehad met de dame, want zij kwamen overeen dat Janna het vruchtgebruik zou houden. Dit zal de prijs hebben gedrukt en beide partijen gingen tevreden huiswaarts; Aart had zijn geld belegd en Janna kon met uitgeven beginnen. Het zou elf jaar duren eer dit een staartje kreeg.

In 1780 kregen de ambtsjonkers van Epe een brief van Aart. Op zich was dat al een hele stap, want een 'gewone' inwoner schreef -toen- niet aan de hoge heren. Wat was er aan de hand? Na de verkoop was Janna 'terughoudend' geworden over de afhandeling van de transactie met als gevolg dat er geen verkoopakte werd opgemaakt. Onze Aart had dus 'geen poot om op te staan'. Maar dat was niet alles. Het huis was in de loop der jaren sterk vervallen. Janna had de centen al op en deed dan ook niets aan de waardedaling van het onroerend goed. Sterker: zij zat op zwart zaad en was toe aan een volgend slachtoffer. Nu had (het ambt) Epe – toen ook al – geen sociale dienst en daarom klopte zij aan bij de diaconie. Slim genoeg passeerde zij de kerkheren in Epe want die waren natuurlijk op de hoogte van haar capriolen. Zij toog naar Vaassen. De diaconie daar boog zich over haar verzoek tot ondersteuning. Al snel kwamen de heren op een lumineus idee. Het huis werd gesloopt en van de bouwresten werd een hut getimmerd voor de 'arme' vrouw. Bedeling in natura. Tevreden over hun goede daden gaven zij Janna nog wat geld om lang en gelukkig te leven. Maar aan alles komt een eind, want kort daarop overleed de gesubsidieerde dame.

De ambtsjonkers zullen wel gegrieffeld hebben bij het lezen van de story. En er was nog een vervolg. Op 8 juni 1780 ging Aart, samen met twee buurtgenoten, maar eens poolshoogte nemen op zijn bezit. Hem waren namelijk geruchten ter ore gekomen, Helaas bleken die nog waar ook. Onmiddellijk na Janna's dood had zoon Hendrik Hendriks met zijn gezin intrek in de hut genomen. Niet alleen dat; hij had het hof 'aangevat' en diverse bomen omgehakt. Toen de drie heren op het erf

arriveerden konden ze de kaalslag duidelijk zien. Aart – wellicht nu manmoedig genoeg – eiste opheldering van het echtpaar Hendriks. Wie had de 'woonvergunning' afgegeven? De diaconie van Vaassen was het antwoord. Tevens kreeg hij te horen dat de helft van de huur was geschonken en de andere helft pas over zeven weken hoefde te worden betaald. De nieuwbakken bewoners wisten goed hoe de vork in de steel zat. Fijntjes benadrukten zij dat het hof niet in de transactie tussen Aart en Janna was betrokken. En als zout in de wonde schreeuwde vrouw Hendriks nog dat de bomen 'wel wilden branden'. Dit laatste was teveel. Aart en zijn helpers dropen af.

De ambtsjonkers lagen blauw van het lachen, zeker toen onze Aart nog droog toevoegde dat hij de jaarlijkse lasten op het spulletje betaalde. Een koop doen zonder papieren, voor de kosten opdraaien en dan je bezit vertimmerd en bewoond vinden door een brutaal echtpaar. Het heeft er alle schijn van dat Janna een slimme vrouw en Aart een domme man was.

E. de Jonge.

Bron:

oud-archief Epe, invnr. 8.

Zo maar wat vragen (4)

De oproep aan de leden om vragen te stellen leverde het volgende op:

- Anita Bannink is bezig met een onderzoek naar haar woonomgeving: de Grensweg/Langeweg en Woesterbergweg (Emst/Wissel), vooral het deel wat Hoge Woeste (of Hoge Wuuste) werd genoemd. Zij zoekt tevens naar oude foto's van genoemde straten, boerderijen (ook eventueel interieur e.d.). Alles is welkom. Zij hoopt dat er mensen zijn bij *Ampt Epe* die haar kunnen helpen. N.B. Namen van bewoners (eind 19e en 20e eeuw) uit die omgeving zijn: Pijkeren, Van Essen, Van Tongeren, Gorkink, Bouwman, Van Putten en Mus(ch). Zij is te bereiken op telefoonnummer 0578-660468 of E-mailadres: Anita_Bannink@Hotmail.com
- Mevr. J.M. Sterken (026-3621682 na 18.00 uur) wil graag weten of Antonie Karrenbelt (1841-1918) gehuwd met Teuntje Wagenaar identiek is met Toon Pietjes (Karrenbeld) die samen met zijn vrouw poseerde op een foto van de zogenaamde Veluwse hut.
- Zelf wilde ik graag weten of de in de 17^e eeuw gegraven afwatering tussen het Vossenbroek en de Nieuwe Wetering – met een kom onder de Grift door – zogenaamde Combeek nog bestaat of te traceren is.

Wilt u hier nog iets aan toevoegen of heeft u een vraag? Bel, schrijf of mail mij.

Evert de Jonge, Hanendorperweg 74, 8166 JJ Emst, tel. 0578-662208, e-mail: evertdejonge@hetnet.nl

Herinneringen uit het verleden

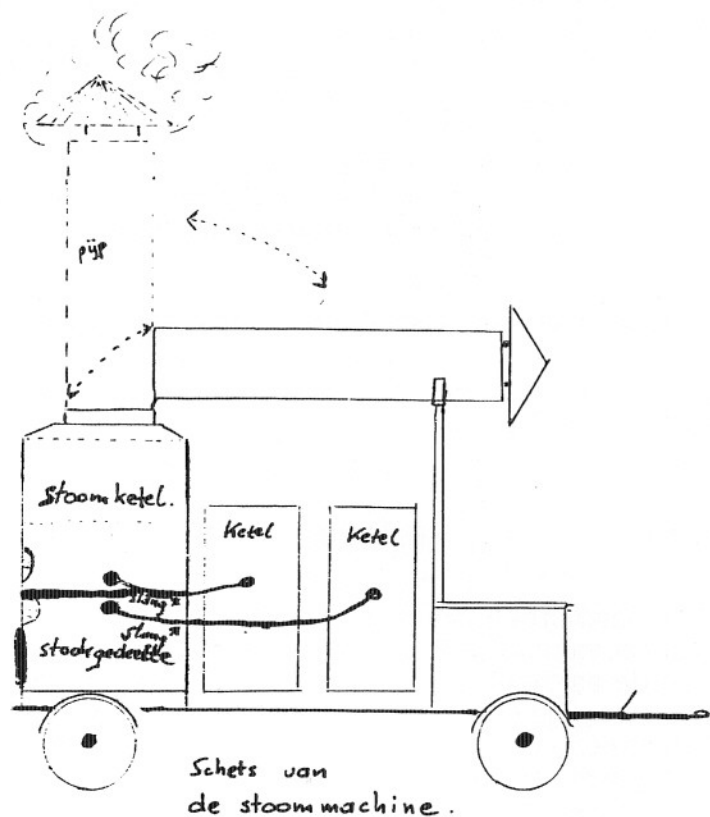
De bladeren vallen van de boom, de zon kleurt weer oranje, paddestoelen zijn er weer en van school hebben we herfstvakantie. Op en rond de boerderij zijn de aardappels van het land opgeslagen in voorraadschuur of kuil. Ook zijn er aardappels die voor varkensvoer gebruikt worden. Voor de oorlog werden die in de fornuispot gekookt. In de jaren 50 na de oorlog was er een stoommachine die hiervoor werd gebruikt. Dit was een onderstelwagen met daarop een stoomketel, deze stookte men met hout en kolen. In het waterreservoir werd door de hitte het

*Alte Janna - Aarts, Medema en - Paddelkinderen van -
Wijlen - Hendrik Peter is van - Voorneman op aapstaan.
In Dinsdag den 9. Febrij des jaars 1769. des regts?
Middags om 3. Uur, ten - Huysen van - Hendrik Lub.
des - Broeder te Epe, publicy aan de Nieuwtheede.
te Vercoopen - Haer Huys en Hoff, en - Landland, een
groot en klein, - als 't selve in - Sijne bepaling ligt,
staande om gelegen - Onder Epe - aan den Emster?
Eike, staande door Vercoopen - selve bewoond, en - gebrijkt
wordende.
Iemand hier in - gadinge habbende, komen
op 't - en - plaats - voort - aankomen da
Conditie - van Vercoopen - en - da - zijn
proeft?
Legt 't voort?*

De tekst van de bekendmaking van de openbare verkoop van Janna's huis aan de Emsterenk, 1769.

water stoom en ging dan door slangen naar vier grote ketels die vol aardappelen zaten. Als deze gekookt waren, dan gingen deze ketels één voor één op een karretje naar de silo van steen in de grond voor de winteropslag, deze dekte men dan af met stro en zand. Wij als kinderen pakten een stok en prikten een hete aardappel eraan, pelden deze af en aten hem op. En als het stomen klaar was ging de stoommachine naar de volgende boerderij. Bij dit gebeuren hielpen de buurlieden elkaar. Voor ons kinderen was dit in de herfstvakantie een feest, er viel wat te beleven. Dit stoomgebeuren heeft maar een korte tijd geduurd, namelijk in de jaren ca. 1952 tot en met 1960. Wie heeft van dit gebeuren of van de stoommachine nog foto's. Graag zou ik hier meer over horen of van oude foto's kopieën maken.

Henk Kloezeman, Eperweg 6, 8166 AB EMST, tel. (0578) 66 20 33.

Vrouw Van Essen bij open haard vuur kousen stoppen, met een benenpen. Foto dateert ± 1890-95.
Huis staat t.o. de school daar woont nu Teu van Essen.

GORTEL

Een rieten dak, een goede gevel, vensters met luiken en ramen met zeer kleine roedenverdeling. De meeste van deze vroeg 19e eeuwse boerderijen zijn, door verbouwing of verandering, verknoeid. Deze is gaaf en stijlvol gerestaureerd, en aangepast aan moderne bewoning.

Kiefkampsweg. Huis van de familie Stegeman, verkocht aan de familie Nijboer. Later verkocht aan de familie Overmars.

Werkschema Streekarchivaris Noord-Veluwe

Maandag Heerde

Dinsdag Hattem

Woensdag Hattem / even weken

Epe / oneven weken

Donderdag Epe

Vrijdag Hattem

Werkgroep Genealogie

Oprichting een feit

Op 12 mei vond te Vaassen de oprichting van de werkgroep plaats. Wellicht heeft u via de media al gelezen wat de bedoeling is van de nieuwe spruit van de vereniging. Voor de zekerheid een korte uiteenzetting.

Het doel van de werkgroep is: „Onderzoek naar en publiceren over families in de plaatsen Emst, Epe, Oene en Vaassen (en aangrenzend gebied)”. Op de regelmatige bijeenkomsten wordt dit doel verwezenlijkt door gegevens en ervaringen uit te wisselen, deskundigheid te bevorderen en publicaties voor te bereiden over voorouders woonachtig in ons gebied. Via bijeenkomsten en samenwerking met regionale verenigingen zoals *Veluwe Geslachten* en *Gens Nostra* (afdeling Apeldoorn en omstreken) wordt dit bereikt. Voor 2004 heeft de eerste genoemde vereniging al toegezegd een streekbijeenkomst te plannen in onze gemeente.

Beginners wordt de helpende hand geboden met een cursus stamboomonderzoek via *Gelders Oudheidkundig Contact*. Tevens komt er een website waarop transcripties van moeilijk leesbare 17^e eeuwse belastingregisters, kerkboeken enzovoorts beschikbaar komen.

Wie belangstelling heeft kan zich nog steeds aanmelden: telefonisch (0578-662208) of via de mail: evertdejonge@hetnet.nl.

Website

Wim van 't Einde is bezig met het ontwerp van de website voor onze vereniging. Deze wordt gevuld met bronnen voor genealogische en historisch onderzoek. Hiermee hopen we het onderzoek in onze gemeente een extra stimulans te geven. De verwachting is dat de website in het najaar in gebruik kan worden genomen.

Overzicht families

Het eerste doel van de werkgroep is een overzicht samen te stellen waarin wordt opgenomen over welke families al is gepubliceerd. Dat kunnen familieboeken zijn, maar ook artikelen in de diverse genealogisch tijdschriften. Ook zullen verwijzingen naar internetsites, waar gegevens over families zijn te vinden, worden opgenomen. Het overzicht voorkomt dubbel werk en zal via de website zijn te raadplegen.

Het orgel van de Hervormde kerk van Vaassen

Vorig jaar is het orgel van de Hervormde kerk van Vaassen vernieuwd. Reden om ook in Ampt Epe wat aandacht te besteden aan dit bijzondere instrument.

De bouw van het orgel

Het orgel werd, anders dat in de orgelwereld werd aangenomen, niet in 1852, maar in 1821 door orgelbouwer Jacobus Armbröst uit Haaksbergen gebouwd. De bouw werd gefinancierd door de Vaassense kerkgangers en door omliggende kerken en instellingen. Samen betaalden ze ruim 2000 gulden om de totale kosten te kunnen voldoen. In eerste instantie was dit niet voldoende om het gehele orgel te kunnen bouwen. Daarom werd, zoals wel vaker gebeurde, het binnenwerk van het orgel compleet gereed gemaakt. Een aantal van de dure pijpen werden echter niet geleverd omdat daar het geld nog niet voor beschikbaar was. In 1824 was dit geld bijeen gebracht en werden de (twee karrenvrachten) pijpen geleverd en was het orgel compleet.

Een nieuwe kerk

De toenmalige hervormde kerk was bouwvallig en was aan vervanging toe. In 1852 was het zover en werd de nieuwe kerk gebouwd. Aan de kerkbouw zal ik in het volgende nummer van Ampt Epe een apart artikel wijden.

Het nieuw gebouwde schip van de kerk (de toren bleef staan) was aanmerkelijk groter en hoger dan de oude kerk. Hierdoor werd het mogelijk om het orgel uit te breiden. Het orgel werd voorzien van een aantal grote pijpen aan weerszijden en werd versierd met beelden en houtsnijwerk.

Ingrijpende veranderingen aan het orgel

Het inwendige van het orgel is drie keer ingrijpend veranderd. Allereerst in 1925 toen het (oorspronkelijke mechanische) orgel, naar de geest van die tijd, door orgelbouwer Sanders uit Utrecht pneumatisch werd gemaakt. Dit had ondermeer als voordeel dat het lichter bespeelbaar werd en dat een aantal extra speelmogelijkheden op het orgel konden worden aangebracht. Ook werden een aantal registers vervangen en bijgeplaatst. De oorspronkelijke kleur van het orgel (donkerrood) werd veranderd in donkerbruin (imitatie-eiken). Het orgel kreeg daardoor een deftiger uiterlijk.

Een tweede ingrijpende verandering werd door orgelbouwer Koch uit Apeldoorn aangebracht in 1964. Na de ingrijpende wijziging van het interieur kwam er nog een aanzienlijke schenking binnen, waardoor het orgel met drie registers kon worden uitgebreid. Het inwendige van het orgel werd opnieuw veranderd. Nu van pneumatisch naar elektro-pneumatisch. Omdat de kleuren in de kerk werden veranderd wilde men ook het orgel een modernere kleur geven en werd het wit geschilderd.

Het vernieuwde orgel bleek erg storingsgevoelig te zijn. Het benodigde onderhoud werd erg hoog. De kerkvoogdij zocht daarom naar alternatieven om het orgel te verbeteren. Daarbij werd zowel naar de mogelijkheid van restauratie als vernieuwing gekeken. Om het benodigde onderhoud terug te brengen en het orgel technisch voldoende mogelijkheden te geven werd besloten het orgel te vernieuwen in de bestaande kas. Daarbij werd besloten het orgel weer mechanisch te maken. De oude nadelen waren door betere technieken voor een groot deel verholpen.

Het huidige orgel

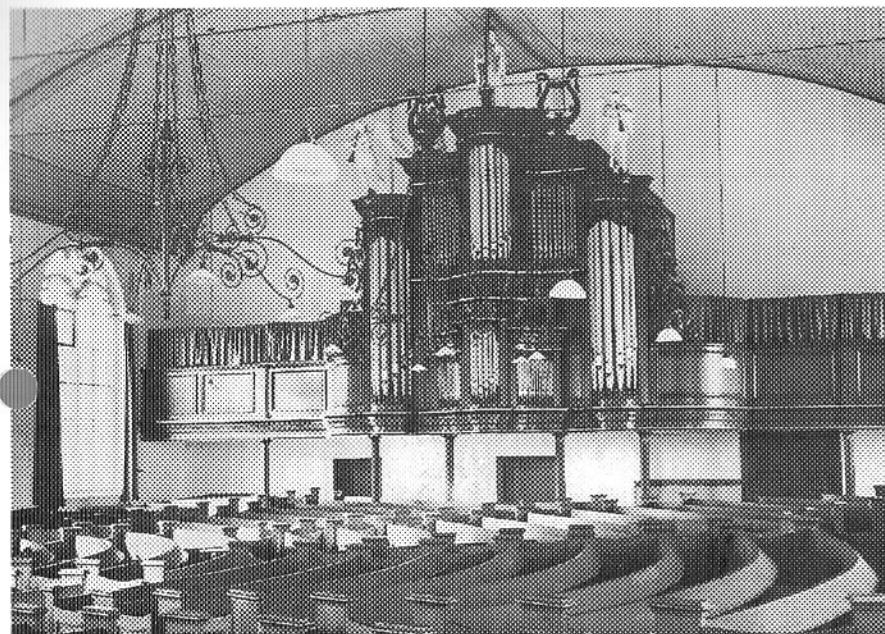
De opdracht voor de vernieuwing van het orgel werd gegund aan orgelbouwer Nijssen uit Oud-Sabbinge in Zeeland. In januari 2002 werd het orgel gedemonteerd en naar de werkplaats gebracht. Ondertussen werd het interieur van de kerk opgeknapt. Het vernieuwde orgel werd in mei teruggeplaatst en kon, na te zijn geïntoneerd en gestemd, op 14 juni 2002 met een feestelijke dienst in gebruik worden genomen. Het orgel biedt nu een groot scala aan klankkleuren en mogelijkheden, die bij die gelegenheid dan ook volop werden gebruikt. Het orgel is een sierraad in de kerk.

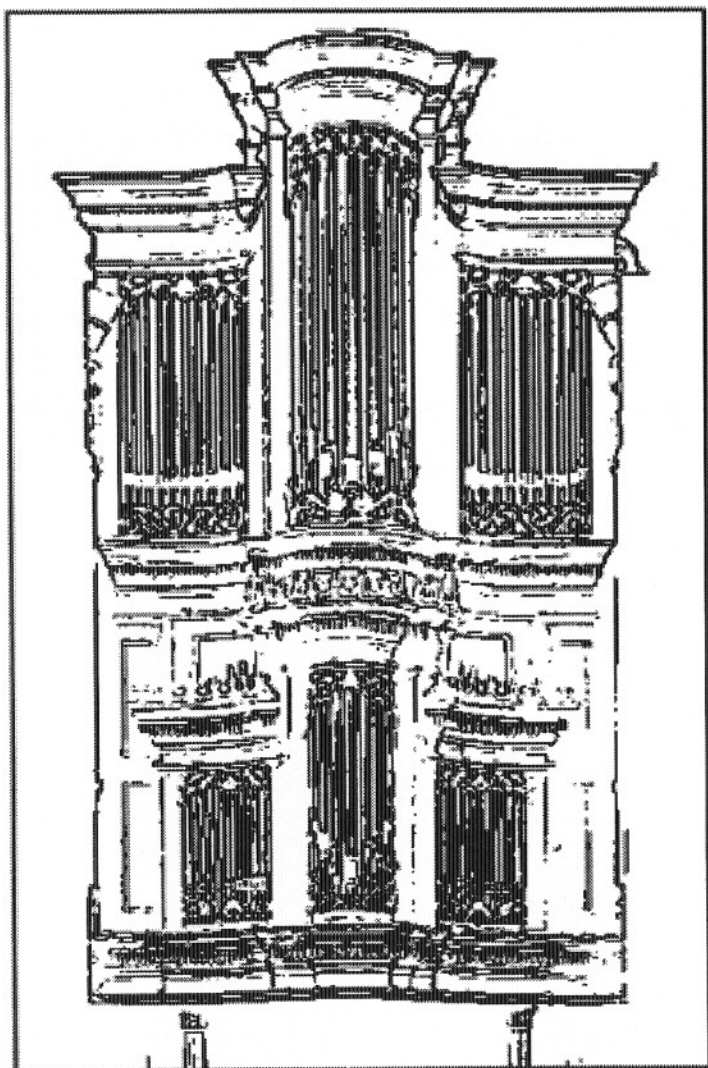
Meer informatie over het orgel

Uiteraard is in een klein artikel als dit slechts een deel van het verhaal te lezen. In een boek en op een CD is veel meer informatie opgenomen. Het boek biedt bijna 180 pagina's informatie over de geschiedenis van het orgel en gaat vooral in op het orgel en degenen die er mee werkten. Van de organisten en orgeltrappers zijn persoonsbeschrijvingen opgenomen. Ook bij de verbouwingen van de kerk wordt stil gestaan.

Op de CD is een half uur muziek opgenomen, deels van het oude orgel, deels van het vernieuwde. Daarnaast is zijn ongeveer 300 foto's van de kerk, krantenartikelen en andere informatie opgenomen die in het boek niet meer konden worden opgenomen. Bijzonder is dat elk register kan worden beluisterd. Ook zijn op het CD-ROM deel enkele historische orgelfragmenten opgenomen.

Boek (€ 15,-) en CD (€ 7,50) kunnen worden besteld bij de auteur: Wim van 't Einde, Dennenweg 15, Vaassen, telefoon 0578-576551.

Inhoud

Mededelingen	1
Willem van Haersolthe tot Yrst, ambtsjonker van Epe (1) door E. de Jonge	2
Van zwarte kousen en een Solex door L. van den Bremen-Jonker	5
Over een slimme vrouw en een domme man... door E. de Jonge	9
Zo maar wat vragen (4) door E. de Jonge	11
Herinneringen uit het verleden door H. Kloezeman	11
Werschema Streekarchivaris Noord-Veluwe	15
Werkgroep Genealogie	16
Het orgel van de Hervormde kerk van Vaassen door W. van 't Einde	17